

Cultuur in de spiegel: naar een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie

Project onder verantwoording van:

Rijksuniversiteit Groningen; Faculteit der Letteren, afdeling Kunsten, Cultuur & Media.
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
9712 EK Groningen

SLO
Boulevard 1945 3
7511 AA Enschede

Contactgegevens:

Projectleiders

Namens rijksuniversiteit Groningen
Barend van Heusden (voorzitter)
Kunsten, Cultuur en Media
Oude Boteringestraat 23
9712 GC Groningen
E: b.p.van.heusden@rug.nl
T: 050-3636018

Namens SLO
Monique van der Hoeven
Boulevard 1945 3
7511 AA Enschede
E: m.vanderhoeven@slo.nl
T: 053 4840309

Projectcoördinator:

Hadewijch de Jong
De Haven 12
9468 CP Annen
E: hadewijch@hccnet.nl
M: 0612068184

---

1. Situatieschets en probleemstelling project

1.1 Inleiding

Dit project heeft tot doel een raamwerk te ontwikkelen dat scholen in het primair en voortgezet onderwijs in staat stelt, tegen de achtergrond van de door de overheid geformuleerde kerndoelen en eindtermen, een beleids- en/of leerplan te ontwerpen voor een *doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie*, waarbij rekening wordt gehouden met de veranderde opvattingen over cultuur in de samenleving en waarin de verschillende aspecten van cultuur (kunsten, erfgoed, media) in een vanzelfsprekende relatie tot elkaar worden onderwezen. Bij *geïntegreerde cultuureducatie* worden verschillende aspecten van cultureel (zelf)bewustzijn, zoals kunst- en media-educatie, maatschappijleer, erfgoededucatie en filosofie, binnen één systematisch kader, en in een vanzelfsprekend onderling verband onderwezen. Een *doorlopende leerlijn* is een leerlijn die cumulatief is (wat later komt veronderstelt, sluit aan bij en bouwt voort op wat eerder is gedaan) en die aansluit bij en is afgestemd op de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Uitgangspunt van dit project is dat cultuur een *cognitieve activiteit* is. 'Cognitief' wordt hier in de meest ruime zin van het woord begrepen, en heeft betrekking op de manier waarop mensen zichzelf en hun natuurlijke en sociale omgeving, en hun interactie met die omgeving, vorm geven (of 'representeren') – in emoties, waarneming, verbeelding, concepten en theorie. Cognitie omvat dus meer dan alleen 'kennis', of 'denken'. Cultuur is deels persoonlijk, deels sociaal (familie, leeftijdsgroep, buurt, dorp en stad, afkomst, land), deels algemeen menselijk. In dit onderzoek zal de nadruk liggen op de ontwikkeling van het symboolgebruik in het algemeen, en meer in het bijzonder op metacognitie en verbeelding.

Cultuureducatie op school geeft leerlingen inzicht in, en daarmee ook greep op cultuur – hun eigen cultuur en die van anderen. Het vindt op verschillende niveaus van abstractie plaats: door waarneming en verbeelding (bijvoorbeeld in kunst en literatuur), door conceptualisering (bijv. in maatschappijleer en geschiedenis), en door analyse (bijvoorbeeld in filosofie). Cultuureducatie draagt zodoende bij aan volwassen burgerschap: het brengt leerlingen zelfbewustzijn en zelfinzicht bij en het vergroot hun betrokkenheid bij de samenleving. Het stelt hen in staat zich te ontwikkelen tot mondige en weerbare mensen en het leert ze hun eigen cultuur, en daarmee ook hun identiteit te ontwikkelen, te waarderen én te relativiseren.

1.2 Veranderingen in het onderwijs

Het onderwijs in Nederland verandert. In schooljaar 2007-2008 begint de vernieuwde tweede fase. In 2006 is een start gemaakt met de nieuwe onderbouw. De veranderingen zijn niet revolutionair, maar er vindt een zekere verschuiving plaats in de manier waarop leerlingen kennis en vaardigheden krijgen bijgebracht:

- Van kennis consumeren naar kennis construeren
- Van 'van buiten leren' naar 'van binnen leren'
- Van confectie (one size fits all) naar maatwerk
- Van deelvaardigheden naar geïntegreerde en betekenisvolle lesstof
- Van leren binnen school naar verbinden van leren binnen en buiten school
- Er wordt meer vakoverstijgend gewerkt en minder gedoceed en geleerd vanuit geïsoleerde vakgebieden.

Dit heeft gevolgen voor de taken en competenties van de docenten. Binnen complexe leersituaties moet de docent in staat zijn leerlingen de juiste vaardigheden van hun (deel)vak aan te leren. Dat vereist een gedegen vakkennis van het (deel)vak. Deze ontwikkelingen zijn een uitwerking van nieuwe inzichten. Het is zeker niet uit te sluiten dat ook gedurende de looptijd van het project de opvattingen over (aspecten van) het onderwijs nog zullen veranderen.

1.3 Veranderingen in de cultuur

Door commercialisering en mondialisering, door de opkomst van de digitale media en, in bredere zin, van een 'beeldcultuur', en door de steeds nauwere banden tussen de culturele domeinen (zoals kunst, filosofie en wetenschap, maar ook technologie, design, en marketing) zijn gevestigde opvattingen over wat cultuur is en over de waarde van cultuur aan het wankelen geraakt.

Cultuur in de Spiegel

projectplan voor subsidiepartners

De opkomst van de cognitieve wetenschappen en de cultuurstudies ('Cultural Studies') heeft ertoe bijgedragen dat het begrip cultuur zijn vanzelfsprekendheid is kwijtgeraakt. Cultuur blijkt meervoudig en dynamisch te zijn. Producenten ('makers') van cultuur werken tegenwoordig samen in multimediale en multifunctionele projecten die zich steeds vaker op de grens bevinden tussen kunst en wetenschap, politiek, techniek, vermaak en commercie. De grenzen tussen de traditionele kunstvormen (beeldende kunst, muziek, literatuur, drama, film, dans) en tussen kunst, amusement en geschiedenis, worden doorbroken in multimediale en performance vormen (*cross-over*).

Door de ruime beschikbaarheid van de technische middelen en het hoge algemene opleidingsniveau van de bevolking is de afstand tussen professionals en amateurs kleiner geworden.

Met de demografische veranderingen is de samenstelling van het (met name jongere) publiek veranderd, dat nieuwe ruimtes ontdekt waar men met verschillende culturen in contact komt (op internet, op festivals, door nieuwe tentoonstellingsvormen, maar ook in de publieke ruimte - zoals op straat en in winkels) en via nieuwe media kennis over cultuur opdoet.

De veranderingen hebben ertoe geleid dat:

- de vraag naar de ontwikkeling van een individuele en collectieve identiteit, naar de rol van een culturele canon en van het culturele erfgoed, opnieuw beantwoord moet worden tegen de achtergrond van een veranderende maatschappelijke (sociale en culturele) context;
- cultuur eerder als *proces* (iets wat mensen *doen*) dan als *object* wordt beschouwd;
- de grenzen tussen de *media* vervagen, waardoor de traditionele scheidingen tussen de disciplines ter discussie staan en er meer aandacht is voor media als zodanig;
- de *autonomie* van culturele domeinen (zoals kunst of wetenschap) niet langer vanzelfsprekend is, waardoor er meer aandacht is gekomen voor de kwaliteiten van wat niet als autonome domeinen wordt beschouwd (architectuur, design, mode, leefomgeving, milieu, entertainment, enz.);
- het onderscheid tussen *kunst* en *amusement* (entertainment) niet meer samenvalt met het onderscheid tussen elitecultuur en populaire cultuur. Dit leidt tot problemen waar het gaat om *canonvorming*: wat is waardevol, in de context van de (multiculturele) populaire cultuur?

Ons beeld van de cultuur is drastisch veranderd. Het project 'Cultuur in de Spiegel' is een poging om de cultuur-educatie te laten aansluiten bij deze ontwikkelingen, die nog maar mondjesmaat tot het onderwijs zijn doorgedrongen.

1.4 Probleemstelling

Het gevolg van deze veranderingen is een groeiende onzekerheid over inhoud en vorm van *cultuureducatie*. Scholen, coördinatoren en docenten, en kunst- cultuur- en erfgoedinstellingen hebben op dit moment vooral veel vragen als het gaat om het formuleren van een visie op, en het invullen van een leerlijn cultuureducatie. De onzekerheid wordt nog versterkt door de onduidelijkheid die het gevolg is van het gehanteerde begrippenkader, waarin 'kunsteducatie' geleidelijk is vervangen door 'cultuureducatie' dat, behalve de kunsten, ook de *media* en het *culturele erfgoed* omvat. De door de overheid geformuleerde kerndoelen, zo blijkt ook uit reacties uit het onderwijsveld, kunnen niet altijd worden vertaald in een onderwijscurriculum.

Meetinstrumenten die ons in staat stellen de effecten van het onderwijs te meten in termen van het vermogen van leerlingen te reflecteren op de (eigen zowel als andere) cultuur ontbreken.

Een helder theoretisch kader, dat scholen en instellingen in staat stelt, rekening houdend met de kerndoelen en eindtermen zoals die door de overheid zijn geformuleerd, een visie op cultuureducatie te formuleren en een doorlopende leerlijn cultuureducatie te ontwikkelen, wordt node gemist, zoals recent nog bleek uit de aanbevelingen bij het rapport *Netwerken en verbindingen: arts and cultural education in The Netherlands* (2007, pp. 165 e.v.) van Ann Bamford. De behoefte aan een theoretische onderbouwing werd ook verwoord in de *Agenda voor cultuureducatieonderzoek in Nederland* (Cultuurnetwerk 2007, pp. 12 e.v.). De minister van

Cultuur in de Spiegel

projectplan voor subsidiepartners

onderwijs heeft er in haar brief aan de Tweede Kamer dd. 18 september 2006 op gewezen dat er onduidelijkheid bestaat over de doorlopende leerlijn cultuureducatie en de uitvoering ervan in de praktijk, en dat hier nader onderzoek nodig is. Het raamwerk dat in het kader van dit project ontwikkeld wordt is nadrukkelijk meer dan een checklist. Het biedt – uitgewerkt voor verschillende schooltypen en niveaus – scholen en docenten inzicht in de ontwikkelingsfasen voorzover die relevant zijn voor cultuureducatie, het geeft een systematisch overzicht van de aspecten van cultuur die in een curriculum cultuureducatie een plaats zouden kunnen krijgen (denk bijvoorbeeld aan kunsteducatie, erfgoededucatie, media-educatie, maatschappijleer, filosofie) en het geeft aan hoe cultuureducatie op een functionele en (dus) vanzelfsprekende manier in het gehele curriculum geïntegreerd kan worden. Daarnaast biedt het didactische hulpmiddelen en voorbeeldmateriaal.

2 Projectomschrijving

2.1 Doelstellingen en beoogde resultaten

Dit project gaat in op de door de scholen en de overheid gesignaleerde onduidelijkheid en knelpunten bij het kunst- en cultuuronderwijs.

Het voorgestelde project heeft tot doel:

- *een theoretisch kader en raamleerplan* te ontwikkelen voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs die een beleids- en/of leerplan willen ontwerpen voor een doorlopende leerlijn cultuureducatie, waarbij rekening wordt gehouden met de veranderde opvattingen over kunst en cultuur in de samenleving en waarin de verschillende aspecten van cultuur (kunsten, erfgoed, media) in een vanzelfsprekende relatie tot elkaar worden onderwezen;
- *een instrument te ontwikkelen* waarmee de effecten van cultuureducatie gemeten kunnen worden in termen van het vermogen van leerlingen om, op verschillende niveaus van abstractie en in verschillende media, te reflecteren op de (eigen zowel als andere) cultuur;

De voorziene producten van het project zijn:

- een uitgewerkt *theoretisch kader* voor een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie (wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke publicaties);
- *een scorekaart* waarmee de effecten van cultuuronderwijs gemeten kunnen worden. (wetenschappelijke publicaties);
- *promotieonderzoek*, uitmondend in drie proefschriften, naar de mogelijkheden en effecten van een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie in PO en VO (wetenschappelijke publicaties);
- een *raamleerplan doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie* dat door scholen en instellingen gebruikt kan worden bij het ontwikkelen van een curriculum cultuureducatie;
- op basis van het onderzoek en de experimenten op de scholen: uitwerking van een raamleerplan doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie met voorbeeldmatig lesmateriaal en voorbeeldleerplannen op meso en mikro niveau;
- vier conferenties;

Mogelijkheden voor verder onderzoek en voorzien effect op het culturele veld

Het onderzoek levert een stevig theoretisch fundament en daardoor een bijdrage aan de ontwikkeling van een kwantitatief hoogstaand curriculum cultuureducatie primair en voortgezet onderwijs en levert de basis voor, na het traject van dit onderzoek te ontwikkelen:

- lesmateriaal voor de docentopleidingen (PABO, HBO en universitaire lerarenopleiding);

2.2 Uitvoering

Algemeen

Het project bestaat uit de volgende onderdelen:

A. *Onderzoek (rijksuniversiteit Groningen)*

- **Theoretisch kader**
Onderzoek naar het theoretisch kader (kunst- en cultuurtheorie, en didactiek in relatie tot cognitieve ontwikkeling (rijksuniversiteit Groningen, hoofdonderzoeker)
- **Experimenteel onderzoek**
Experimenteel empirisch onderzoek naar invulling en uitwerking van het theoretisch kader in een doorlopende leerlijn voor PO, VO (onderbouw en bovenbouw) (rijksuniversiteit Groningen, drie aio-onderzoekers)
- **Ontwikkeling van een scorekaart**
Deze 'metacognitieve kaart' is in eerste instantie bedoeld om 'de stand van zaken' bij een leerling of leerlingen vast te kunnen stellen. Door deze kaart in de loop van de tijd meerdere malen te gebruiken, kunnen wellicht ook de *effecten* van het leerplan of van een lesmethode of didactiek vastgesteld worden. Zo zou de kaart op den duur uitgewerkt kunnen worden tot een betrouwbaar instrument waarmee de effecten van cultuureducatie op het culturele (zelf)bewustzijn van leerlingen kunnen worden gemeten. (rijksuniversiteit Groningen, postdoc onderzoeker)
- **Raamleerplan**
Het raamleerplan cultuureducatie – uitgewerkt voor verschillende schooltypen en niveaus – moet scholen en docenten inzicht verschaffen in de ontwikkelingsfases, voor zover die relevant zijn voor cultuureducatie, het geeft een systematisch overzicht van de aspecten van cultuur die in een curriculum cultuureducatie een plaats zouden kunnen krijgen (denk bijvoorbeeld aan kunsteducatie, media-educatie, maatschappijleer, filosofie) en het geeft aan hoe cultuureducatie op een functionele en (dus) vanzelfsprekende manier in het gehele curriculum geïntegreerd kan worden.

B. *Uitwerking (SLO): van theorie naar onderwijspraktijk*

- een inventarisatie en vergelijkende analyse van opvattingen over het begrip 'doorlopende leerlijn' en een aanscherping van de werkdefinitie hiervan in het projectplan;
- een verkenning, met en op de deelnemende scholen PO en VO, van de mogelijkheden die het theoretisch kader biedt op het gebied van didactiek, lesmateriaal, vakinhoud en vakintegratie en organisatie (binnen school en in de interactie met het culturele veld);
- samen met de rijksuniversiteit: ontwikkeling en testen van de metacognitieve scorekaart;
- de uitwerking en begeleiding, met de scholen (PO, VO), van experimentele vormen van cultuuronderwijs (didactiek, lesmateriaal, vakinhoud en -integratie, organisatie, binnen- en buitenschools, interactie met het culturele veld); inventarisatie van problemen en 'faq'.. Dit resulteert in een archief van gegevens en materialen dat gebruikt zal worden als basis voor het raamleerplan en de voorbeeldmatige lesmaterialen en leerplannen;
- de ondersteuning van scholen bij de ontwikkeling en uitvoering van de eigen invulling van het raamleerplan vanuit een schoolspecifieke context en visie;
- op basis van het onderzoek en de experimenten op de scholen: uitwerking van een raamleerplan doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie met voorbeeldmatig lesmateriaal en voorbeeldleerplannen op meso en mikro niveau;

Uitvoering in tijd¹

Het onderzoek, de uitwerking worden uitgevoerd:

- **Theoretisch kader, september 2008- september 2009**
Het theoretisch kader wordt ontwikkeld door de hoofdonderzoeker. In het eerst jaar van het project volgen de deelnemende scholen, intermediaire instellingen en de SLO-medewerkers een leertraject over het theoretische kader. De SLO verkent vervolgens met de scholen de mogelijkheden van dit kader.
- **Scorekaart, september 2008- september 2010**
De scorekaart wordt ontwikkeld en getoetst door een postdoconderzoeker in nauwe samenwerking met SLO. Het wordt vervolgens ingezet in het experimentele onderzoek van de promovendi.
- **Experimenteel onderzoek, september 2009 – september 2011**
De experimentele implementaties van een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie vinden plaats op de deelnemende scholen. De experimenten worden uitgevoerd door promovendi, met ondersteuning van de SLO. Het promotieonderzoek start in 2008 met een voorbereidende fase van theoretisch onderzoek (2008-2009) en wordt afgerond met een fase waarin de resultaten worden verwerkt (2011-2012).
- **Raamleerplan september, 2011- september 2012**
De SLO ontwikkelt in samenwerking met de rijksuniversiteit Groningen, op grond van de uitkomsten van de verkenning en van het experimentele onderzoeken op grond van de resultaten van een uitgebreide toetsing en evaluatie met de betrokken docenten, leerlingen, ouders, schoolleiders en onderwijsexperts en ook met een panel niet direct betrokken docenten en andere deskundigen, een raamleerplan dat door scholen gebruikt kan worden bij het ontwerpen van een visie en curriculum cultuureducatie. De SLO legt ook een databank aan van lesmateriaal en voorbeeldcurricula in samenwerking met de scholen.
- **Evaluatie en presentatie van de resultaten**
Tussentijdse resultaten worden geëvalueerd met de subsidiegevers, een klankbordgroep en de externe commissie wetenschappers². De resultaten van het project worden schriftelijk en mondeling, in vier landelijke werkconferenties gepresenteerd door de deelnemende organisaties.

2.3 Samenwerking

In het onderzoeksproject wordt er samengewerkt met meerdere partners. Het project wordt uitgevoerd in vier jaar. Er wordt toegewerkt naar concrete eindresultaten. Toch is het bij aanvang van dit project moeilijk in te schatten hoe de *daadwerkelijke samenwerking* er uiteindelijk uit gaat zien. De partners zijn afhankelijk van de resultaten van het onderzoek van de rijksuniversiteit Groningen. Ook zijn ze afhankelijk van elkaars werkzaamheden en resultaten in uitvoering en experiment. De hieronder voorgestelde taakverdeling is een *kader*. Gedurende het project kunnen werkzaamheden en samenwerkingen preciezer omschreven worden, of waar nodig worden bijgesteld.

Rotterdam en Groningen

Er is gekozen voor twee werkgebieden: Rotterdam en Groningen.

In Rotterdam wordt gewerkt aan een doorlopende leerlijn, waarbij 'buitenschoolse' educatie wordt betrokken, en aan een doorlopende leerlijn talentontwikkeling.

In Groningen is de inzet vooral om cultuureducatie binnen de scholen te ontwikkelen. Gedurende het project kunnen resultaten van Rotterdam en Groningen worden uitgewisseld.

Voordeel van twee verschillend gerichte aanpakken is dat de ontwikkelingslijnen overzichtelijk blijven. Iedere school kan zich richten en concentreren op zijn eigen deel.

---

¹ Zie ook bijlage tijdspad en risicoformulering

² Zie ook communicatiemodel

Cultuur in de Spiegel *projectplan voor subsidiepartners*

Voorstel is dat de SKVR de coördinatie en voortgang in Rotterdam verzorgt in overleg met de rijksuniversiteit Groningen en de algemene coördinator.

De kwaliteit van het onderzoek wordt gewaarborgd door een multidisciplinair onderzoeksteam waarin de relevante vakgebieden vertegenwoordigd zijn (educatie, ontwikkelingspsychologie en cultuurwetenschap) en door de instelling een commissie van (inter)nationaal erkende deskundigen die opzet en voortgang eenmaal per jaar toetst. Om een goed contact met het werkveld en een succesvolle overdracht te garanderen zal jaarlijks een klankbordgroep bij elkaar komen, waarin de voortgang en de resultaten van het onderzoek besproken worden. Ook wordt een A(mbassadeurs)-team gevormd dat voor de verspreiding en implementatie van de verkregen inzichten zorg draagt.

Presentatie resultaten: landelijke conferenties en/of studiedagen

De (tussentijdse) resultaten van het project worden schriftelijk en mondeling, in vier landelijke werkconferenties gepresenteerd door de deelnemende organisaties.

De eindpresentatie/conferentie valt buiten de projectperiode. Reden: pas aan het eind van de projectperiode zijn resultaten bekend. De organisatie van een landelijke presentatie vereist zorgvuldige voorbereiding en tijd.

Al uitgevoerde initiatieven en activiteiten

-Onderzoek door rijksuniversiteit Groningen:

Vooronderzoek, gefinancierd door het ministerie van OCW, naar de invulling van het begrip *doorlopende leerlijn*, in het bijzonder met betrekking tot *cultuureducatie*. Resultaat van het vooronderzoek is een document waarin systematisch wordt uiteengezet hoe het begrip 'doorlopende leerlijn cultuureducatie' is ingevuld, dan wel kan worden ingevuld. Op basis van literatuuronderzoek, en van onderzoek naar de huidige onderwijspraktijk, geeft het een overzicht van 'kwesties' (onduidelijkheden, vragen en probleempunten) die met het ontwikkelen van een *doorlopende leerlijn cultuureducatie* samenhangen.

- Lezingen, colleges, workshops en uitwisseling cultuureducatie door de rijksuniversiteit Groningen:

o.a.: Dag Taal Kunsten en Cultuur (rijksuniversiteit Groningen); Landelijke netwerk cultuureducatie van projectgroep Onderbouw VO; Netwerk scholen PO en VO provincie Friesland (Keunstwurk); Netwerk scholen VO Drenthe (K&C Drenthe); Lerarenopleiding beeldend (Minerva, Groningen), verschillende intermediaire instellingen cultuureducatie, SKVR (Rotterdam), NHL (Leeuwarden).

- Startbijeenkomst met deelnemende organisaties heeft plaatsgevonden in mei 2007

3. Taakverdeling

3.1 Coördinatie

Coördinatie algemeen:

- communicatie door *rapportages, overleg, besluiten en actielijsten en persoonlijke gesprekken*;
- uitzetten tijdspad, met daarin gepland werkzaamheden per organisatie en werkgebied
- Bewaken tijdspad;
- contracten opstellen met de scholen over te leveren inzet en faciliteiten. (In overleg met de projectleiders);
- in opdracht van de projectleiders: communicatie over verdeling van taken en aansturen deelnemende organisaties;
- informeren randgroep;

Coördinatie werkgebieden:

- communicatie door *rapportages, overleggen, besluiten en actielijsten en persoonlijke gesprekken met-projectpartners in eigen werkgebied*;
- communicatie over de voortgang van het project in het eigen werkgebied met de algemene coördinator;
- aansturen projectpartners eigen werkgebied;
- informeren randgroep;

3.2 Projectpartners

rijksuniversiteit Groningen:

- *leertraject*: colleges en studiedagen op en voor de deelnemende scholen, medewerkers van SLO en A(mbassadeurs)-team van de instellingen (zie hieronder);
- *onderzoek naar, en ontwikkeling van een theoretisch kader* van waaruit de dynamische en veranderende verhoudingen tussen cultuur, kunsten, media en erfgoed begrepen en verklaard kunnen worden (hoofdonderzoeker);
- *experimenteel onderzoek* naar een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie, waarin kunsteducatie, media-educatie en erfgoededucatie in samenhang onderwezen worden (drie promotieplaatsen);
- *ontwikkeling van een scorekaart*, die ons in staat stelt de effecten van het onderwijs te meten in termen van het vermogen van leerlingen te reflecteren op de (eigen zowel als andere) cultuur (post doc- onderzoek).
De scorekaart is bedoeld om 'de stand van zaken' bij een leerling of leerlingen vast te stellen. De kaart kan op den duur uitgewerkt worden tot een betrouwbaar instrument waarmee de effecten van cultuureducatie op het culturele (zelf)bewustzijn van leerlingen kunnen worden gemeten.
- bijdrage in de activiteiten van het communicatieplan;

Cultuur in de Spiegel
projectplan voor subsidiepartners

SLO:

Vertaling van theorie en visie naar praktijk

- een inventarisatie en vergelijkende analyse van opvattingen over het begrip 'doorlopende leerlijn' en een aanscherping van de werkdefinitie hiervan in het projectplan;
- een verkenning, met en op de deelnemende scholen PO en VO, van de mogelijkheden die het theoretisch kader biedt op het gebied van didactiek, lesmateriaal, vakinhoud en vakintegratie en organisatie (binnen school en in de interactie met het culturele veld). 1 en 2 zullen resulteren in een interne publicatie en presentatie voor de rijksuniversiteit;
- samen met de rijksuniversiteit: ontwikkeling en testen van een scorekaart;
- de uitwerking en begeleiding, met de scholen (PO, VO), van experimentele vormen van cultuuronderwijs (didactiek, lesmateriaal, vakinhoud en -integratie, organisatie, binnen- en buitenschools, interactie met het culturele veld); inventarisatie van problemen en 'faq'.. Dit resulteert in een archief van gegevens en materialen dat gebruikt zal worden als basis voor het raamleerplan en de voorbeeldmatige lesmaterialen en leerplannen;
- de ondersteuning van scholen bij de ontwikkeling en uitvoering van de eigen invulling van het raamleerplan vanuit een schoolspecifieke context en visie;
- op basis van het onderzoek en de experimenten op de scholen: uitwerking van een raamleerplan doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie met voorbeeldmatig lesmateriaal en voorbeeldleerplannen op meso en mikro niveau;
- bijdrage in de activiteiten van het communicatieplan;

Intermediaire instellingen:

- kritisch volgen van het *leertraject* op de deelnemende scholen in hun werkgebied; gedacht wordt aan het vormen van een 'A(mbassadeurs)-team van maximaal 15 medewerkers van instellingen (KunstStation C en 2/22 Groningen, Keunstwurk Friesland, Kunst en Cultuur Drenthe, Edu-Art, K&C Overijssel, SKVR, e.a.) die direct betrokken zijn bij dit project en voor een vertaling naar een bredere kring van scholen en instellingen kunnen zorgen;
- zorg voor verspreiding van de ervaringen, resultaten en te ontwikkelen 'leermodellen' in hun eigen netwerken (scholingsbijeenkomsten, regionale symposia, verspreiding van materiaal);

Scholen

- *leertraject* eigen maken van cognitieve benaderingswijze van cultuur en cultuureducatie, in samenwerking met de rijksuniversiteit Groningen en SLO;
- uitvoeren van experimenten/ leermodellen, in samenwerking met de rijksuniversiteit Groningen en SLO;
- ontwikkelen en uitvoeren van een leerplan cultuureducatie, in samenwerking met de SLO. In dit leerplan is de eigen visie van de school zichtbaar, maar sluit ook aan bij, en geeft inzicht in, de hedendaagse opvattingen over kunst en / in cultuur;

Alle projectpartners:

- *evaluatie en presentatie van de resultaten*
De experimenten bij de deelnemende scholen worden getoetst en geëvalueerd. De uiteindelijke resultaten van het project worden schriftelijk en mondeling, in vier landelijke werkconferenties gepresenteerd door de deelnemende organisaties.

4. Tijdpad met risicoformulering³

Ontwikkeling en uitvoering: september 2008 tot en met einde school jaar 2012

In dit project wordt samengewerkt met verschillende organisaties werkzaam op het gebied van cultuureducatie. Iedere organisatie heeft zijn eigen doelstellingen en werkcultuur. Doelstellingen van het project kunnen tijdens de uitvoering conflicteren met de doelstellingen van de eigen organisatie. Om dit zo veel mogelijk te vermijden komen er afspraken en komen er voor de scholen 'contracten' op papier. Er kunnen desondanks situaties ontstaan waarin er even niet gelijk opgetrokken kan worden.

*Het projectteam*⁴ behoudt zich dan het recht voor om op operationeel niveau voortgangsbeslissingen te nemen, in acht nemend de wetenschappelijke doelstellingen van dit project en de te realiseren eindproducten van SLO.

*De stuurgroep*⁴ neemt alle beslissingen op niet-operationeel niveau over voortgang en controleert planning en realisatie, in acht nemend de wetenschappelijke doelstellingen van dit project en de te realiseren eindproducten van SLO.

In een strakke planning wordt een balans gezocht met een soepele en alerte organisatie en uitvoering. Dat betekent dat er eenzelfde tijdspad wordt gevolgd qua onderzoek en uitwisseling daarover, ook zullen zo veel mogelijk dezelfde deadlines worden gesteld voor de verschillende fasen. Het project heeft een looptijd van 4 jaar.

Wederzijdse afhankelijkheid rijksuniversiteit en SLO in samenwerking en uitvoeringstermijn

SLO en rijksuniversiteit zijn van elkaar afhankelijk wat betreft de te ontwikkelen producten.

SLO heeft OCW als opdrachtgever, OCW stelt dat het onderzoek binnen een strikte termijn wordt uitgevoerd. We houden ons daarom aan de door OCW gestelde termijn in jaren. Wij gaan uit van 4 jaar in *studiejaren*.

Er wordt een duidelijke tijdslijn opgesteld, met daarop aangegeven wanneer welke producten en welke diensten van de rijksuniversiteit Groningen en SLO geleverd worden.

Met deze tijdslijn wordt omschreven waar de risicofactoren/momenten in het onderzoekstraject zitten. Duidelijk is ook waar de oorzaken van mogelijke vertraging kunnen ontstaan, en hoe deze kunnen worden opgelost, dan wel ingelopen.

Overzicht per periode

Periode 1: schooljaar 2008-/2009

Het eerste jaar wordt vooral gebruikt om de instellingen, scholen en docenten te tijd te geven zich het theoretisch kader eigen te maken.

Periode 2: schooljaar 2009/2010

Het tweede jaar wordt vooral gebruikt om samen met de SLO en rijksuniversiteit Groningen een vertaling (in praktijk) te maken van theorie naar basisvisie op cultuureducatie van de scholen. Zo mogelijk worden er experimenten ontwikkeld en uitgevoerd.

Landelijke tussentijdse presentatie: conferentie I

Periode 3: schooljaar 2010/2011

In het derde en vierde jaar worden experimenten uitgevoerd en geëvalueerd.

Landelijke tussentijdse presentatie: conferentie II

Periode 4: schooljaar 2011-2012

Evaluatie en afronding.

Landelijke tussentijdse presentatie: conferentie III

Najaar 2012⁵

Landelijke eindpresentatie: conferentie IV

---

³ Zie ook bijlage tijdspad en risicoformulering

⁴ Zie organogram

⁵ Datum valt na projectperiode

5 Tot besluit

Cultuur in de spiegel: naar een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie is een project waaraan jaren van voorbereiding en uitwisseling zijn voorafgegaan.

Enkele jaren geleden signaleerden verschillende professionals werkzaam in de provincie Groningen op het gebied van cultuureducatie dat, ondanks enthousiaste inzet van veel mensen en organisaties, cultuureducatie een ondoorzichtig en inhoudelijk onduidelijk werkveld was. Zij besloten om geregeld bij elkaar te komen en kennis en ervaringen uit te wisselen. Inzet was en is, de aanwezige expertise te bundelen.

Dit overleg (VoorZet) heeft onder meer geleid tot dit ambitieuze project, dat mede door de inzet van KunstStation C, door OCW wordt ondersteund.

De meewerkende organisaties en scholen hebben ieder hun eigen specifieke netwerk en zijn voorlopers op het gebied van cultuureducatie. Gezamenlijk zijn ze een krachtig netwerk, waarin de expertises van de verschillende educaties gebundeld zijn.

De organisaties en scholen hebben in dit project een gezamenlijk belang: investeren in jongeren is investeren in de toekomst.

Onderwijs biedt leerlingen de kans zich te ontwikkelen tot autonome en mondige burgers. Cultuureducatie speelt daarin een belangrijke rol. Immers, door cultuureducatie leren jongeren te reflecteren op hun eigen cultuur en identiteit. Naarmate de schoolloopbaan vordert reflecteert de leerling op zijn eigen leven in een steeds grotere culturele context. Zo wordt de basis gelegd voor nieuwsgierigheid naar, en kennis van de identiteit en cultuur van de ander. Een nieuwsgierigheid die onontbeerlijk is in een maatschappij (als onderdeel van een mondiale samenleving), welke functioneert dankzij kennis, samenwerking en innovatie.

Ook investeren in cultuureducatie is investeren in de toekomst.

maart 2008

Bronnen: *Barend van Heusden*: NWO aanvraag: Culture education in a changing world. (augustus 2007)
Barend van Heusden: SLO veldaanvraag: Kunst is niet heilig naar een doorlopende leerlijn geïntegreerde cultuureducatie.(mei 2007)
Barend van Heusden: Onderzoekvoorstel 'Cultuur in de Spiegel: naar een theoretisch kader en een raamleerplan cultuureducatie. (maart 2008)
Saskia Scholtens: Cultuureducatie; literatuuronderzoek naar doorlopende leerlijn. (augustus 2007)

Bijlagen:1. Lijst projectpartners

Apart bijgevoegd

2. Onderzoeksvoorstel
3. Tijdpad en risicoformulering
4. Communicatiemodel
5. Vooronderzoek Saskia Scholtens: Cultuureducatie
6. Dekkingsplan

Bijlage 1

Projectpartners

- **Initiator en projectleider:** rijksuniversiteit Groningen
- **Projectleider** :SLO, Enschede
- Zernikecollege, Groningen (5 locaties)
- Dr. Aletta Jacobscollege, Hoogezand
- Werkmancollege, Groningen
- Praediniusgymnasium, Groningen
- OBS de Swoaistee, Groningen
- OBS Borgmanschool, Groningen (4 locaties)
- OBS Boerhave, Groningen
- OBS De Schakel, Hoogezand
- 2-22, Kunstencentrum Groningen
- KunstStation Cultuur, Winsum
- Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam, Rotterdam
- VO scholen en Brede scholen, Rotterdam (in overleg met SKVR o.a. Thorbeckecollege, OBS Delfshaven).

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.